

Avtor upošteva tudi razne upodobitve Jona v senci in tu je spet nova težava, katero rastlino predstavlja upodobitev. Na nekaterih primerih, npr. na mozaiku v Ogleju, je res neke vrste buča, na sliki iz 4. stol. v Rimu pa naj bi Jona ležal v senci ricinusovega grma. Na Lerchingerjevi sliki v Olimju, ki jo avtor navaja na 39. strani svoje razprave, dela Jonu senco neka rastlina z velikimi listi in okroglimi sadeži, podobna upodobitvi v srednjeveškem rokopisnem kodeksu in predstavlja vrsto melon iz Indije in Palestine. Obiskovalcu Olimja, ki ogleduje slike znamenitih zdravnikov iz antike in srednjega veka, se vsiljuje vprašanje, zakaj je slikar uvrstil mednje tudi Jona in od kod mu tista melona. Rešitev vprašanja se še naprej zastavlja raziskovalcem.

Zmaga Kumer

HANS M. TUSCHAR, Kunst am Rande / Umetnost z roba. Volkstümliche Bilder und Tafeln in Südkärnten. Ljudska umetnost na južnem Koroškem, slike in tablice (izdajatelj: Krščanska kulturna zveza) založnik: Mohorjeva založba / Hermagoras. Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2000. 147 str., slike

Od nekdanj so ljudje na različne načine zaznamovali mesta usodnih dogodkov: iz kamna so sezidali kapelico, postavili križ ali leseno tablo, z nekaj besedami ali s sliko opisali dogodek. Današnjim križem in kamnitim ploščam ob krvavih avtomobilskih cestah ni treba pojasniti: govorijo brez besed.

Hans Tuschar, tehnik po stroki, sicer pa velik ljubitelj planin in gorski vodnik, se je po mnogih letih vrnil na Koroško in na svojih poteh opazil, da drug za drugim izginjajo in propadajo prav tista znamenja, ki so tako tipično koroška in jih je pred leti še lahko ujel v svoj objektiv. Ni mu bilo vseeno: nekaj primerkov te ljudske umetnosti je sam obnovil, druge ohranil na fotografijah in jih v knjigi ponudil Krščanski kulturni zvezi oz. celovski Mohorjevi založbi.

Umetnost z roba je imenoval svojo knjižico. Za tak naslov ga je nagovorilo več stvari: spominske table, znamenja, pomniki stojijo *ob robu poti* ali v njeni bližini, ustvarila jih je nespretna, »nebogljena« roka v spomin na en ali drug dogodek iz usod preprostih ljudi, torej *ljudi z roba družbenega življenja*. Za nas pa, ki ob takem znamenju postojimo, pa so priče nekega resničnega, čeprav oddaljenega minljivega časa.

Ko listam po mikavni knjižici in vedno znova odkrivam detajle ljudskega izražanja v sliki, se sprašujem, kje neki so končala podobna znamenja, spominske table, votivne slike na naših, z državno mejo obdanih tleh. Tu ne mislim na tiste podobe, ki jih hvaležni verniki še vedno darujejo iz zaobljube, v zahvalo za rešitev in jih vidimo v mnogih slovenskih romarskih cerkvah. Te slike so ohranjene, zanje so poskrbeli skrbniki teh cerkva. Znamenja širom

dežele pa so ali propadla ali pa so bila izropana. Koroška je znala vsaj deloma ohraniti ta ljudski zaklad, saj je, kakor v uvodu zapiše avtor, »Večini Korošcev – neglede na nemški ali slovenski jezik in neglede na politično ali svetovnonazorsko usmeritev – skupno eno: globoko občutena in iskrena povezanost z domovino in ljudsko kulturo«, ki se kaže tudi »... v zelo osebni ljubezni do 'male kulture' ...«. Znamenja ob poteh, križi in kapelice, predvsem v gorskem delu jezikovno mešanega območja, so se ohranili do današnjega dne in z besedo in sliko pričajo o časovno sicer oddaljenem in vendar kulturno še vedno živem izročilu, pričajo in ponazarjajo dogodke, ki so bili za posameznika (nesreče pri delu) ali za celotno skupnost (naravne ujme) usodni. Hans Tuschar želi z dvojezično knjižico prebuditi zanimanje za te ljudske umetnine, ki govorijo o nesrečah, pa tudi o rešitvah in prikazovanjih, o legendah in pripovedkah, ki so se prenašale iz roda v rod; prepričati želi ljudi o njihovi kulturnozgodovinski vrednosti, predvsem pa še pravočasno s fotografijo ohraniti to, kar lahko še vidimo, če znamo »... hoditi po deželi z odprtimi očmi in budnimi čuti.«

Knjiga je razdeljena v dva dela: v prvem je predstavljenih 66 lesenih tablic, votivnih podob, križev, upodobitev na stenah cerkvic in hiš od Šmohorja, tja do Djekš, po vseh treh koroških dolinah. Ob vsaki sliki na tablici je razlaga, kdaj in zakaj je nastala; če ni razlage na tabli, jo je poiskal v ljudskem izročilu ali v matičnih knjigah, kjer je navadno vpisan tudi vzrok smrti. Ponekod je na fotografijo zajet tudi skromen, z dogodkom povezan napis, največkrat nemški, nekaj pa je tudi slovenskih ali dvojezičnih. Verze, ki jih je avtor vključil med razlagalno besedilo, je na šaljiv način spesnil sam in jih tudi sam prevedel v slovensko koroško narečje in priznati mu moramo, da zelo dobro in občuteno, s poslušom za melodijo jezika. Na jezikovno mešanem južnokoroškem področju namreč na spominskih tablah ne najdemo, v nasprotju z nemškim alpskim svetom, smešnih, celo robotih rekov. Nekaj tablic je obnovljenih, nekatere bi bile še potrebne obnove in zaščite, štirinajst postaj križevega pota neznanega umetnika za hišno kapelico pri Hocu na Srednjem Kotu, ki je že sama »pravi biser kmečke umetnosti«, je avtor sam preslikal. Tablice je namreč nekdanji lastnik domačije prodal nekemu trgovcu iz Roža, ta pa naprej znanemu slikarju Wernerju Bergu, po njegovi smrti so ostale v Galiciji za javnost nedostopne. Tri znamenja so iz 16., pet jih je iz 17. in štiri iz 18. stoletja, največ datiranih tabel pa je iz 19. in 20. stoletja, prikazujejo pa nesreče ob delu v gozdu, ob podiranju dreves in tovorjenju hlodov v dolino, ob naravnih nesrečah, kot so potresi, plazovi, neurja in požari, nesreče na lovu in pri krivolovu, utopitve, napadi divjih zveri pa tudi nekaj upodobitev o prikazovanjih svetnikov ali o strahovih, ki so nastale po ljudskem izročilu. Nekaj tablic ima slovenske napise: *Leta 1801 je bil LINARD GALLOB TRUPPI od GAŠPAR MELHARJA ŠIMAN v ZAGORIČAH na nepreviden način ustreljen* piše na tabli z medvedom v pasti, ki se mu je lovec približal, neprevidni tovariš pa ga je po nesreči ustrelil.

Gregor Jerolič p. d. Ferjancev na Polani, rojen leta 1869 je padel 13. marca 1934 ob 6. uri zjutraj na potu v cerkev v deroči potok in utonil. Pokopan je bil 16. aprila 1934 v Podgradu. V miru počivaj. Jožefa Kropivnika, p. d. Podnarja, (z njegovo smrtjo se je končal Koprivnikov rod) je v zgodnji zimi leta 1904 zasul plaz z vrtače. Ob macesnu na poti v Mačensko planino v Rutah (Bistrica v Rožu) se lahko ustavimo ob lepo obnovljenem znamenju, ki prikazuje nosečo ženo z jerbasom na glavi in košaro v roki, pred njo lebdi angelček, ki drži venček, v ozadju pa drugi trobi na trobento; dvojezični napis, obdan s tipičnim cvetnim ornamentom, pove: *Tu je rodila 1. 8. 1915 BARBARA MARKL svojo hčerko Ano, ko je nesla »košto« na planino.* Drug skromen napis *»Tukaj se je ponesrečil Waldhauser Hansi 1920–1927 sam ne pove tistega, kar spoznamo s slike.* Hanzija je na paši pičil gad. Zanimiva pripovedka je upodobljena v znamenju na Podnu: v tamkajšnjem »zasanjanem bajeslovnem ribniku« (iz njega izvira Žabnica) naj bi, tako govori obsežen nemški napis, brez sledu izginila volovska vprega, nekaj tednov za tem pa naj bi bili jarm našli na Gorenjskem, v Blejskem jezeru. Na znamenju, postavljenem Jožku Travniku, ki ga je 14. januarja 1924 zasul snežni plaz, pa, z razliko od skromnih napisov drugod, lahko preberemo še molitvico:

*Gospod, ki si človeški rod odrešil
in tisočerin bolno že srce utešil,
varuj tudi nas, da smrt nesrečna
ne zadene in ne kazen večna.
čuj nas in naše zemlje rod!*

Nekatere spominske table so ljudje redno obnavljali ali po zgledu stare postavili novo; križ pod Olšno v Lepeni, z leseno tablico, na kateri je upodobljena nesreča štirih drvarjev, ki jih je ubila strela, so obnovili kar trikrat: leta 1900, 1969 in 1998. Na njem beremo: *Tukaj so štirje Hrevelnikovi hlapci Jožef in Peter Majnik, Matevž Pasterk in Tomaž Rapovt od gruma zadeti smert storili 18. rožnika 1870. Smert pride ko tat – torej čujte nas nepripravljene rajne. Molite za nas.* Štirje mrtvi fantje ležijo pod smreko, v katere deblo so zasajene sekire, po smreki šviga strela do korenin. Osrednji motiv na tabli pa je Križani. Na leseni votivni tabli v znamenju v Remšeniku, ki prikazuje nesrečo dveh drvarjev, pa je nekdo z nožem poškodoval slovenski napis, da ga ni moč prebrati. To je le nekaj slovenskih utrinkov. Te podobe pa so lahko tudi dragocen vir raziskovalcem ljudskega življenja. Na njih so upodobljena orodja, vozovi in sani, plotovi, mlini, način spravljanja lesa v dolino, ljudska arhitektura in notranja oprema, skoraj nepogrešljiv vir so za raziskovalca oblačilne kulture in ne nazadnje tudi za tistega, ki ga zanimajo ljudsko izročilo, predstave bajnih bitij in ljudsko verovanje nasploh.

V drugem delu avtor z *nekaj predlogi za pohode* povabi, da v knjigi predstavljene table »... brez večjega napora med hojo po lahkih in zanimivih

poteh ...» sami odkrijemo istočasno pa še podoživljamo koroško pokrajino in spoznamo ljudi. Na koncu knjige Hans Tuschar navede še literaturo, ki jo je uporabljal pri svojem delu, s koordinatami označi geografsko lego objektov (na notranji strani platnic je namreč zemljevid Koroške, na katerem so s številkami v rumenih krogih označeni vsi opisani objekti) in se ob sklepu zahvali vsem, ki so mu kakorkoli pomagali pri nastajanju tega zahtevnega dela, ki je lahko prav mikavno knjižno darilo.

In za konec: – Ob hudomušni, komaj leto dni stari tabli na eni izmed hiš v Holbičah, s tipičnim cvetnim ornamentom, ki priča, da tradicija še živi, se moramo prizanesljivo nasmehnuti: predstavlja na klopi sedeča, objeta zaljubljenca, nad njima v rdečem srcu letnica 1999, desno od srca se smehlja Amorček z lokom in puščico, spodaj pa je na traku napis: *Tukaj v Holbičah sta srečna Danica in Hanzl!* In kaj premoremo pri nas? – prebodela srca in začetnice imena kot rane v drevesnih deblih in grafite po možnosti na obnovljenih pročeljih. Sicer tudi predmet za etnološko raziskavo, vendar z grenkim priokusom.

Helena Ložar - Podlogar